

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

KÖNSNEUTRALA PRONOMEN OCH OMSKRIVNINGAR

- En kvalitativ undersökning av bruket i studentuppsatser

Anna Hidekrans

SPECIALARBETE, 10 poäng
Nordiska språk, fördjupningskurs 1 (41-60 poäng)
Vårterminen 2004
Handledare: Benjamin Lyngfelt
Examinator: Maja Lindfors-Viklund
Innehållsförteckning

Sammandrag

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte	2
1.2. Diskussion och forskning	2
1.3. Bakgrund och teori	4
1.4. Material	7
1.5. Metod	7
2. Resultat.....	10
2.1. Pronomen som kan brukas könsneutralt	10
2.1.1. Han och hon	11
2.1.2. Dubbling	12
2.1.3. Det determinativa pronomenet den	13
2.1.4. Reflexiva pronomen	14
2.1.5. Demonstrativa pronomen: denne och denna	14
2.1.6. Indefinita pronomen	16
2.2. Omskrivningar	17
2.2.1. Pluralisformer	17
2.2.2. Metonymier	21
2.2.3. Upprepning av personbeteckning	23
2.2.4. Synonym till personbeteckning	25
2.2.5. Växling från singularis till pluralis	25
2.2.6. Tilltal	26
2.2.7. Infinitiv	26
2.2.8. Passiv	27
2.2.9. Substantivering	28
2.3. Person- och yrkesbeteckningar	28
3. Diskussion.....	30
Litteratur- och källförteckning	33
Bilaga 1: Presentation av de analyserade uppsatserna	34

Sammandrag

I uppsatsen undersöks pronomen som kan brukas könsneutralt och omskrivningar som brukas i stället för dessa pronomen i åsyftning av en könsneutral referent (personbeteckning). Materialet som undersökts är 20 studentuppsatser, varav innehållet i 12 har ett genusperspektiv. Jag har utgått från att följande varianter har använts i uppsatserna: pronomen som *han* och *hon*, dubbla pronomina: ex *han/hon*, det determinativa pronomenet *den*, reflexiva pronomen, demonstrativa pronomenen som *denne/denna*, indefinita pronomen, 2:a pers. personliga pronomen, pluralisformer, metonymier, upprepning av personbeteckningen, synonym till personbeteckningen, växling från singularis till pluralis, tilltal, infinitiv, passiv och substantivering.

I regel brukas pronomen som *han* eller *hon* om det går att utläsa ur kontexten att en personbeteckning innefattar majoriteten män respektive kvinnor. Dessa är i grunden inte könsneutrala men kan brukas som sådana. I uppsatser som är skrivna ur ett genusperspektiv finns tendens till att beakta pronomenbruket mer än i andra uppsatser. Pronomenet *han* förekommer betydligt oftare än *hon* i syftning på en könsneutral referent. Citat som innehåller könsneutrala pronomen kan möjligtvis påverka skribenternas skrivsätt och pronomental. Detta kan ske genom att man kan påverkas av pronomen som används i citatet, ex.: *han*, och sedan brukar man detta pronomen i sin egen text. Dubbla pronomina i referens till en personbeteckning brukas inte särskilt ofta. *Den* används vid enstaka tillfällen när man refererar till en animat referent och följs i samtliga fall av subjunktionen *som*. För icke-animata referenter i ental används *den/det* och om flertal alltid *de*. Formerna *-a* och *-e* brukas inkonsekvent i de demonstrativa pronomenen *denna* och *denne* och varierar även när pronomenet refererar till en könsspecifik referent. Det indefinita pronomenet *man* används ofta könsneutralt och syftar på en referent i singularis eller pluralis.

Personbeteckningen står ofta i pluralisform. Pluralisformen avser både animata och inanimata referenter. När en personbeteckning står i pluralis uppstår inte frågan om vilket pronomen som är bäst lämpat i referensen. Metonymier används vid många tillfällen istället för personbeteckningar. Exempelvis när man skall benämna en grupp personer som arbetar på ett och samma företag. Pronomen som *den*, *det*, *de* och *man* syftar ofta på referenter som är metonymier. Infinitivbruk, passivering och substantivering förekommer relativt sällan som alternativa omskrivningar. I samtliga fall måste en större kontext läsas in för att läsaren skall förstå vem som åsyftas.

De flesta yrkes- och personbeteckningar är könsneutrala och benämner både män och kvinnor. Åtskilliga suffix är könsneutrala: *-are*, *-ant*, *-er*, *-ent*, *-is*, *-ist*, *-är*, *-ör*, *-olog* och *-osof*, medan personbeteckningar med suffixen *-ska*, *-erska* och *-inna* endast betecknar kvinnor. Diverse beteckningar som slutar på *-man* brukas generellt.

1. Inledning

I skolan lärde jag mig att det heter ”hon” om människan, medan alla andra mänskliga substantiv skulle refereras till med ”han”. Till exempel: Människan älskar litteraturen. Hon finner kunskap i den. Men: Läraren/ skötaren/ violinisten/ journalisten/ personen älskar litteraturen. Han finner kunskap i den.

Sedan dess har jag lärt mig att det heter hon/han, han/hon, hon eller han osv. om personer vars kön är obestämt, icke definierbart av sammanhanget eller okänt. Men min modersmållärare, som jag träffade i våras, sade sig fortfarande lära sina elever detta ”han”-sätt att skriva. Hur skall vi ha det? (Reuters ruta 15/11 1991)

Förevarande fråga, som blev insänd till *Reuters ruta* för språkfrågor i november 1991, har vid åtskilliga tillfällen diskuterats. Diskussionen kring vilket pronomen som är bäst lämpat i referens till en könsneutral personbeteckning har blivit allt mer relevant i takt med att jämställdheten mellan könen har ökat.

Enligt traditionen används pronomenet *han* generellt och relativt könsneutralt i sakprosa och lagtext. Möjligheten finns att i stället konsekvent använda *hon*, men detta kan uppfattas som en kraftigare markering. I texter som innehåller ett stort antal könsneutrala personbeteckningar anses det orimligt att använda dubbla pronomina som *han eller hon*, *hon eller han*, *han/hon* eller *hon/han*. Det svenska språket är dock inte ensamt om att sakna ett könsneutralt brukbart pronomen i tredje person singularis. Tvärtom har de flesta språk inget pronomen för benämning av båda könen. Finskan och dess besläktade språk tillhör undantagen i språkvärlden då ingen skillnad görs mellan *han* och *hon*. I finskan brukas det könsneutrala pronomenet *hän*. I Sverige diskuteras dock möjligheten att införa ett nytt könsneutralt pronomen som exempelvis *hän* men detta ingrepp har en obetydlig chans att kunna genomföras i det moderna språkbruket. Detta kan dock diskuteras. Enligt språkforskaren Bertil Molde skulle det vara en vanesak att exempelvis ett pronomen som *den* skulle kunna brukas i referens till animata referenter, d.v.s. referenter som är levande varelser av manligt eller kvinnligt kön.

Diskussionen kring könsneutrala pronomen och pronomen som i grunden ej är könsneutrala, men som brukas könsneutralt, gäller endast bruket i referens till personbeteckning i **singularis**. Detta beror på att en personbeteckning i pluralis skapar förutsättningar för bruk av pronomen som i denna undersökning inte är relevanta. Diverse omskrivningar finns som andra valmöjligheter. Dessa upptar ofta större utrymme och för åtskilliga skribenter är den enklaste metoden att kunna använda *ett* könsneutralt pronomen. En möjlighet är att bruka pronomenet *den*, vilket även rekommenderas av Svenska språknämnden.

Jag har valt att studera omskrivningar och pronomen som refererar till könsneutrala personbeteckningar i en mer ingående analys. Undersöknings-

materialet består av studentuppsatser i Media- och kommunikationsvetenskap. Ytterligare ett intressant problem som undersöks är hur yrkesbeteckningar och diverse personbeteckningar brukas. Exempelvis kan en *rådman* och *riksdagsman* benämna både en kvinna och en man. Men enligt Svenska språknämnden är det inte fördelaktigt att införa dubbla könsmärkta beteckningar som rådkvinna och riksdagskvinna. I sådana fall är det lämpligare med könsneutrala beteckningar som exempelvis *tingsdomare* och *riksdagsledamot*. Vissa suffix förknippas med en maskulin eller feminin referent och dessa är följaktligen mindre lämpliga som benämning för båda könen.¹

1.1. Syfte

Syftet med min undersökning är att ta reda på hur pronomen brukas i referens till personbeteckningar där könet ej är specificerat samt vilka slags omskrivningar som förekommer istället för dessa pronomen. En del av syftet är att få reda på vid vilka tillfällen pronomenet *han* respektive *hon* syftar på en referent. Undersökningen har begränsats till bruket i 20 studentuppsatser. Jag undersöker även om någon skillnad uppvisas i pronomenbruket beroende på om uppsatsen har genomförts ur ett könsperspektiv.

Yrkesbeteckningar och andra personbeteckningar undersöks därutöver till viss del. Jag utreder om beteckningarna används könsneutralt eller om de specifikt benämner män respektive kvinnor.

1.2. Diskussion och forskning

När det generella pronomenet *han* tidigare användes i lagtext, verkade detta ofta förvirrande. Pronomenet syftade då både på man och kvinna och syftade följdriktigt på den ena parten med *han*. Det har funnits förslag om att andra pronomen kan användas om varken *han* eller *hon* passar, exempelvis pronomenet *den*.

Pronomenet *den*, var tidigare ovanligt att bruka i referens till en animat referent, dvs. en referent som är en person eller varelse med manligt eller kvinnligt kön. Då, liksom nu, kunde det ge intryck av att skapa en pejorativ klang. Emellertid skulle ett breddat bruk av detta pronomen göra det naturligare, enligt språkforskaren Bertil Molde, och därför borde möjligheterna prövas grundligare. Att man som språkbrukare med tiden skulle vänja sig vid att använda pronomenet *den* även i referens till animata referenter kan ju diskuteras. Under hur lång tid skulle denna tillvänjningsprocess ske? Som det är idag känns det generellt sett konstigt att använda *den* om animata referenter. Någon kan ta

¹ Jämställd svenska på internationella kvinnodagen? Svenska språknämnden [www]. Hämtat från <http://www.spraknamnden.se> 22/3 2004.

illa upp eftersom det låter lite nervärderande. Skulle då detta pronomen få tillräcklig genomslagskraft för att brukas på detta sätt i framtiden? Det är tveksamt eftersom det fortfarande inte har hänt mycket på den fronten sedan Moldes uttalande på 70-talet. Redan i 1934 års lagtexter noterade Molde att dubbleringen *han eller hon* endast användes när personer av olika kön benämndes i ett gemensamt sammanhang. Att använda dubbla pronomina med snedstreck: *han/hon* eller *hon/han* ansågs märkligt enligt Molde, då en fördelaktigare lösning var att skriva *han eller hon*, eller det omvända. Att skriva *han eller hon* istället för med snedstreck emellan pronomenen kan ju tyckas vara en onödigt lång variant. Anledningen till att varianterna *han/hon* eller *hon/han* ansågs märkliga enligt Molde är oviss.

På 70-talet ansåg Molde att en övergång till könsneutrala offentliga texter skulle bli en milstolpe i vårt språkbruks historia. Därför borde inte en kvarlevande ologisk följdriktighet hindra en välgrundad reform, trots att detta kunde leda till både förutsedda och oförutsedda svårigheter. Molde höll alltså hårt på att texterna skulle bli könsneutrala trots att komplikationer kunde uppstå. Med tiden skulle folket ändå vänja sig vid detta språk och det skulle bli en vinst i längden. Att det var en ologisk följdriktighet att bruka *han* i all referens till referent med ospecificerat kön är ju korrekt eftersom referenterna i många fall även innefattar kvinnor. Att tvärtom använda *hon* i referens till referent med ospecificerat kön skulle vara otänkbart i offentliga texter.

Den svenska språkutredningen Tystnadspliktskommittén (TK) resonerade att pronomina som inte är anknutna till något av könen vore de bästa att finna. Att använda pronomenet *hon*, eller *han* och *hon* i varannan författning ansågs som en sämre lösning. Ännu en ofördelaktig lösning var om *han* förekom i författningar som under dåvarande tid var betydelsefulla för män, t.ex. om präster eller polisväsende, medan *hon* uppträdde i författningar som var betydelsefulla för kvinnor, exempelvis om utbildning och legitimation av sjuksköterskor. TK var den första av de svenska utredningarna som lämnade förslag om en ny lagtext med könsneutral utformning. Under tiden brukades *han* och *denne* i lagar och förordningar även när kvinnor åsyftades. I avvaktan på en helt tillfredställande lösning fick språkliga försämringar godtagas, såsom större textutrymme och komplikationer för skribenterna (*Svensk språkvård* 1976:2). Man kan hålla med om att TK:s uppfattning att använda *han* i författningar som under dåtiden var riktade mot män och att använda *hon* i författningar som under dåtiden var riktade mot kvinnor var ett bra beslut. Det var ett sätt att tänka framåt, att utveckling skulle ske och att förändringar kunde ske. I dag finns ju många kvinnliga präster och poliser och många manliga sjuksköterskor. Trots detta har suffixet *-ska* ändå i hög grad bevarats i yrkesbeteckningen sjuksköterska trots att det kan vara en manlig sådan. Man kan diskutera varför TK valde just *han* och *denne* som båda syftar på en maskulin referent. ”Normen” har helt enkelt varit det maskulina och kvinnan har varit ett ”undantag”, de som inte ”fått vara med”, bestämma eller haft maktpositioner

historiskt sett. Förändringar har skett och sker på denna front. Idag är samhället mer jämställt och rättvist om man ser till detta.

Ett ämne som ligger nära *-a-* och *-e-* formerna i de demonstrativa pronomenen *denna* och *denne*, behandlas i Mattias Tistelgrens uppsats om adjektivens böjning i bestämd form singularis. Materialet är begränsad till nutida tidnings- och tidskriftstext och dessutom undersöks acceptansen bland dagens språkbrukare för ändelser som kan betraktas som felaktiga enligt normen i *Svenska skrivregler*. I stort sett verkar former som avviker från normen ha sina förklaringar.²

Ett pågående tyskt/svenskt projekt gällande yrkesbeteckningar och diverse andra personbeteckningar är *Grammatiskt och semantiskt kön i tyskan och svenskan* som ingår i ett forskningsprogram kallat *Översättning och tolkning som språk- och kulturmöte*. Projektets utgångspunkt är en observation av två motsatta utvecklingstendenser beträffande personbeteckningar i de nära besläktade språken tyska och svenska. I tyskan har morfologisk och/eller semantisk användning av könsspecifika personbeteckningar vid referens av kvinnor ökat, trots att motsvarande former är på tillbakagång i Sverige. Syftet med projektet är bland annat att utforska vilken roll genuskongruens- regler spelar för de olika utvecklingstendenserna. Undersökningen består av fyra delar. I del ett genomfördes en undersökning av tysk och svensk dagspress år 1996. Syftet var att få en överblick över dagens språkbruk när det gäller beteckningar för kvinnor. Den andra delen är en pågående undersökning av person- och institutionsbeteckningar samt pronomenbruket i officiella EU-dokument på tyska och svenska. I del tre analyseras jämförbara texter som har producerats i en feministisk kontext. I den fjärde delen av undersökningen kommer man att kontrollera de tidigare undersökningarnas reliabilitet utifrån två stora representativa tidningskorpora.³

1.3. Bakgrund och teori

Pronomen utgör en i huvudsak sluten ordklass med relativt få medlemmar av vilka många har hög frekvens i text. Pronomenet är normalt en- eller tvåstavigt med enkla konsonanter eller konsonantförbindelser (SAG 1999:2,245).

När ett pronomen refererar till en referent som är unikt identifierbar därför att den redan tidigare introducerats i texten föreligger anafor. Pronomenet syftar då på det uttryck som introducerade eller som senast aktualiserade referenten, korrelatet. Anaforen är fri eller bunden. Vid fri anafor begränsas inte syftningen av syntaktiska villkor. Pronomen som används fritt anaforiskt är framför allt 3:e

² Tistelgren, Mattias. Studentuppsats, *Det vilsne stadsrådet och den första konungen- om adjektivets böjning i bestämd form singularis*. Göteborgs universitet 2004.

³ Jobin-synopsis. Parallellkorpus symposium. Sammanfattning av föredrag, Uppsala universitet [www]. Hämtat från <http://stp.ling.uu.se> 22/3 2004.

pers. personliga pronomen och demonstrativa pronomen. 1:a och 2:a pers. personliga pronomen refererar till talaren eller till lyssnaren medan 3:e pers. personliga pronomen refererar till någon annan eller något annat som kan identifieras med hjälp av talsituationen (deixis) eller kontexten (anafor).

Personliga pronomen består av en grupp deiktiskt utpräglade ord som har referens till den talande och den eller de tilltalade. 1:a och 2:a personens personliga pronomen är: *jag, du, vi, ni* och är normalt deiktiska. 3:e personens personliga pronomen är: *han, hon, den, det, de*, vilka är anaforiska eller deiktiska allt efter sammanhanget (*Termer i allmän språkvetenskap* 1979:3,62). 3:e pers. personliga pronomen, antingen deiktiska eller fritt anaforiska, är speciella eftersom de oftare specificerar om referenten är animat eller inanimat och har manligt eller kvinnligt kön. Dessutom avser pluralisformen både animata och inanimata referenter (SAG 1999:2,251).

Verkliga eller formella föreställningar om den animata referentens kön bestämmer valet av manligt *han* eller kvinnligt *hon*. 3:e pers. personliga pronomen *han, hon* används om animata referenter som människor, djur och förmänskligade företeelser i ental. Om referenter av manligt kön används *han* och om referenter av kvinnligt kön *hon*. Om det animata pronomenet refererar generiskt till en referent oavsett kön används vanligtvis den form som annars betecknar en manlig referent, dvs. *han*. Om referenten är beskriven med något av orden *människa* eller *nästa* används dock *hon* med generisk referens.

Om icke animata referenter i ental används *den/det* och om flertal används alltid *de*. Undantagsvis kan *den* också användas om person i ental (SAG 1999:2,276). Utrumformen *den* används ibland om en animat referent utan avseende på biologiskt kön. Om referensen är specifik och talaren vet referentens kön, är dock oftast animat pronomenet det enda naturliga (SAG 1999:2,281).

Valet av anaforiskt pronomen kan sammanhålla med hur framträdande korrelatets referent är i textsammanhanget. Om olika referenter har aktualiserats i ett och samma textavsnitt, väljs personligt pronomen för att referera till den referent som kan antas vara mest framträdande i läsarens medvetande. När sammanhanget endast erbjuder *en* rimlig referent för det anaforiska uttrycket väljs normalt 3:e pers. personliga pronomen. Detta gäller särskilt då det anaforiska uttrycket står i en sats som är bundet satsled i samma mening som korrelatet (SAG 1999:2,311).

Till de demonstrativa pronomenen räknas *denne, denna, detta, dessa, den här / där* och *den* i förbindelse med substantiv i bestämd form. Demonstrativa pronomen används i första hand deiktiskt men kan också fungera anaforiskt (*Termer i allmän språkvetenskap* 1979:3,63). Med generisk referens till person (utan avseende på kön) används *denne*.

De *indefinita* pronomenen har inte något bestämt korrelat och syftningen är vag och allmän. *Man* används antingen i generiskt yttrande om personer i allmänhet i vilken skribenten är inkluderad eller om vilken som helst person som

tillhör den textuella eller situationella mängden referenter, i vilken talaren inte behöver vara inkluderad. I det senare fallet kan betydelsen vara distributiv eller kollektiv. (SAG 1999:2,394).

Min teori är att språket beaktas mer i uppsatser skrivna ur ett könsperspektiv; feministiskt- eller maskulinitetsperspektiv. Exempelvis används nog inte *han* eller *hon* om referentens kön är ospecificerat och om inga presuppositioner finns om referentens kön. Jag tror även att pronomenet *han* brukas mycket oftare än pronomenet *hon* i referens till en referent med ospecificerat kön i övriga uppsatser. En lösning som skulle vara korrekt är att använda *han/hon*, *hon/han*, *han eller hon* eller *hon eller han*. Det tror jag förekommer oftare i uppsatser skrivna ur ett könsperspektiv än i övriga uppsatser. Jag tror även att skribenterna använder sig mycket av pronomenet *man* då referentens kön är ospecificerat och då i alla sorters uppsatser.

Övervägande antal yrkesbeteckningar är könsneutrala: *arkitekt*, *journalist*, *studierektor*, *ekonomiassistent*, medan andra beteckningar historiskt sett endast använts i benämningar på män, och sedan har utvecklats till könsneutrala. Exempelvis beteckningar med ändelsen *-are*: *lärare*, *säljare* etc. Somliga yrkesbeteckningar med suffixet *-man* kommer troligen att användas som könsneutrala åtskilliga år framöver då ändringar i vissa fall är problematiska. Specifika benämningar på kvinnor, exempelvis kvinnliga idrottare ses som onödiga enligt Svenska språknämnden, t.ex.: *hopperskor*, *löperskor* och *simmerskor*.⁴

Jag tror att yrkesbeteckningar och diverse personbeteckningar med suffix typiska för maskulina referenter eller suffix som idag kan tyckas vara könsneutrala men i grunden använts för maskulina referenter brukas allmänt och förekommer mycket oftare än suffix typiska för feminina referenter. Ändelsen *-man* förekommer troligtvis i beteckningar både för män och kvinnor. Detta kan möjligtvis förekomma mer i uppsatser skrivna ur ett maskulinitetsperspektiv eller uppsatser som inte är skrivna ur något speciellt perspektiv.

1.4. Material

Materialet som har undersökts är 20 studentuppsatser (b-uppsatser) som har skrivits vid JMK - Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet. Utbildningen är Medie- och kommunikations- vetenskap (MKV) och uppsatserna är skrivna fr.o.m. hösten 1995 t.o.m. hösten 1999. Se en bilaga om uppsatsernas syfte och handling. I 12 av de 20 uppsatserna finns fler personbeteckningar och könsneutrala pronomen än i övriga uppsatser eftersom fler karaktärer eller grupper av personer förekommer i dessa. I andra uppsatser

⁴ Jämställd svenska på internationella kvinnodagen? Svenska språknämnden [www]. Hämtat från <http://www.spraknamnden.se> 22/3 2004.

förekommer personer som aktörer men uppträder som metonymier. Exempelvis benämns en grupp personer på en arbetsplats som *företaget*. Nio av tjugo uppsatser är skrivna ur särskilda perspektiv; sju utgår från ett genusperspektiv, varav två utgår från ett feministiskt perspektiv och två ur ett maskulinitetsperspektiv, dvs. ett manligt perspektiv. Ur genusperspektiv: *Inte på samma våglängd, Madonna, musiker eller macho?* och *Hidden talents [...]?*. Ur feministiskt perspektiv: *Modesty Blaise* och *Stil som kritik*. Ur maskulinitetsperspektiv: *MANUAL* och *Oerfarna bönder och brutala vildmän*. Dessutom finns två uppsatser som är skrivna ur perspektiv som i denna undersökning inte är relevanta: *Patroner, politik och popcorn*, med ett kulturteoretiskt perspektiv och *Fantasi, fiktion och skräckblandad fascination*, med ett barnpsykologiskt perspektiv.

De flesta studentuppsatserna som är skrivna inom ämnet Medie -och kommunikationsvetenskap vid Stockholms universitet fanns tillgängliga som Pdf - filer på JMK:s hemsida på Internet. Tre av de analyserade uppsatserna fanns däremot inte tillgängliga på detta sätt, utan kunde istället beställas från JMK. Jag beställde sex uppsatser men endast tre av dessa var relevanta som undersökningsmaterial. I varje uppsats har ca fem sidor analyserats, men sidantalet har varierat från fyra till sex. Variationen av olika antal analyserade sidor beror på texternas sammanhang och kapitel och på att ungefärlig motsvarande mängd material undersöks. Vissa uppsatser innehåller fler personbeteckningar och skapar fler tillfällen för användning av pronomen än övriga uppsatser. En hypotes är att skribenterna har lagt större tonvikt på hur framställningen av språket har skett könsneutralt sett i uppsatser skrivna ur ett genusperspektiv. Man använder sig exempelvis oftare av särskilda suffix i benämning på män respektive kvinnor i uppsatser med ett genusperspektiv.

1.5. Metod

Ett urval av 4-6 sidor ur 20 studentuppsatser har gjorts för att jag skulle kunna urskilja hur könsneutrala pronomen, pronomen som i grunden ej är könsneutrala: *han* och *hon*, och omskrivningar kan brukas. Studentuppsatser som innehåller relativt många personbeteckningar har valts ut. På grund av detta fick tre uppsatser uteslutas då de inte innehöll tillräckligt många personbeteckningar. Jag har utgått från *Svenska Akademiens Grammatik* och *Svenska skrivregler* när jag har jämfört gällande normer med studenternas bruk av pronomen och omskrivningar. Jag har även tagit hjälp av boken *Från tanke till text- En språkhandbok för uppsatsskrivande studenter*. Mycket information har jag även hämtat från Internet och webbsidor som hanterar språkfrågor. Dessutom har en undersökning gjorts om hur suffix och ändelser i personbeteckningar brukas könsneutralt. Även i detta fall har 4-6 sidor valts ut. Vissa uppsatser innehåller ett genusperspektiv, vilket även har tagits i beaktande.

Dessa har jämförts med uppsatser som ej är skrivna ur ett könsperspektiv.

En skribent kan använda sig av olika alternativ för att könsneutralisera en text. Följande skrivsätt förekommer, och undersöks i studentuppsatserna från JMK:⁵

- Ett personligt pronomen som ”han” kan användas könsneutralt- *Polisen skall inte använda övervåld när han griper brottslingen.*
- Ett personligt pronomen som ”hon” kan användas könsneutralt- *Polisen skall inte använda övervåld när hon griper brottslingen.*
- Dubbla pronomina- *Polisen skall inte använda övervåld när han/hon griper brottslingen.*
- Pluralis- *Poliser skall inte använda övervåld när de griper brottslingar.*
- Andra personens personliga pronomen ”vi”- *Vi skall inte använda övervåld när vi griper brottslingen.*
- Uppreping av personbeteckningen - *Polisen skall inte använda övervåld när polisen griper brottslingen.*
- Övergång från singularis till pluralis- *Polisen skall inte använda övervåld när poliser griper brottslingar.*
- Det determinativa pronomenet ”den” - *Polisen skall inte använda övervåld när den griper brottslingar.*
- Det determinativa pronomenet ”den” följt av subjunktionen ”som”- *Den polis som griper brottslingen skall inte använda övervåld.*
- Substantivering - *Polisen skall inte använda övervåld i sitt gripande.*
- Passiv- *Polisen skall inte använda övervåld när gripandet genomförs.*
- Infinitiv- *Polisen skall inte gripa brottslingen genom att använda övervåld.*
- Det indefinita pronomenet ”man”- *Polisen skall inte använda övervåld när man griper brottslingen.*
- Variation av personbeteckningen- *Polisen skall inte använda övervåld när konstapeln griper brottslingen.*
- De demonstrativa pronomenen ”denna”/”denne”- *Polisen skall inte använda övervåld när denna/denne griper brottslingen.*

Det är mycket viktigt att ta hänsyn till kontexten när könsneutrala pronomen och omskrivningar undersöks. Om pronomenet *han* exempelvis syftar på referenten *författaren* i en mening behöver detta inte betyda att det är ett försök till könsneutralisering av texten. *Författaren* kan relatera till en specifik person som nämnts tidigare i kontexten genom exempelvis namn. Därför är det endast relevant om pronomenet syftar på en referent, vilket benämner en specifik *grupp* personer i allmänhet, inte *en* specifik person. Referensen gäller inte *en* specifik

⁵ Delvis hämtat från *Han, hon och hän? Konsten att skriva könsneutralt. Tidningen i skolan* [www] <http://www.tidningeniskolan.com> 23/3 2004.

person utan *författaren* är en representant för alla författare som passar in i sammanhanget. I detta fall brukas *han* som könsneutralt. Diverse stereotyper eller presupponeringar är ibland orsaken till att *han* eller *hon* står i referensen till en könsneutral personbeteckning, exempelvis yrkesbeteckningarna *kaptenen- han*, *sjuksköterskan- hon*. Hypotetiska exempel finns även med i resultatet. De är påhittade exempel som inte har förekommit i de analyserade uppsatserna men som skulle kunna användas.

I slutet av uppsatsen undersöks yrkesbeteckningar och andra diverse personbeteckningar. De olika formerna av beteckningarna har ändrats till grundformen: singularis obestämd form. Detta beror på att prefixen är lättare analyserbara i denna form. Jag har hämtat information och tidigare forskningsresultat inom området från *Svenska språknämnden*, *Svenska Akademiens Grammatik* och från råd och diskussioner av Mikael Reuter på forskningscentralen för de inhemska språken.

En alternativ metod för undersökning av könsneutrala pronomen är att ta hjälp av automatiska textsammanfattningar på Internet. Programmet *Swesum* är skrivet specifikt för det svenska språket och arbetar med en kombination av språkvetenskapliga och statistiska metoder. En ordlista på 700 000 ord används som databas och meningarna rangordnas med ledning av hur ofta eftersökta nyckelord förekommer. Ett hjälpmedel är pronomenresolution. Det innebär att man fastställer vilka namn eller ord personliga pronomen som *han* och *hon* syftar på. Programmet behöver då inte längre räkna alla *hon* som samma ord, utan som olika ord beroende på vem *hon* är. Programmet för pronomenresolution har utvecklats av Martin Hassel på Kungliga tekniska högskolan i Stockholm.⁶

2. Resultat

Diskussionen i denna uppsats är begränsad till språkbruket i de undersökta uppsatserna och därför kan inte resultatet ses som generellt för hela det svenska språkbruket.

Pronomenen *han* och *hon* är i grunden inte könsneutrala och är ovanliga om inga presuppositioner finns om referentens kön. Ibland brukas de dock som könsneutrala och specificerar att referenten är animat. I en uppsats, som innehåller ett feministiskt perspektiv, åsyftas en könsneutral referent med pronomenet *han*, eftersom majoriteten av de omskrivna är män. I en annan uppsats åsyftas den könsneutrala referenten med *hon* på grund av presuppositioner om referentens kön. Detta överensstämmer med att verkliga eller formella föreställningar om den animata referentens kön bestämmer valet av pronomenet *han* eller *hon*. Det animata pronomenet *han* används betydligt oftare än *hon* i generisk referens medan *hon* endast brukas om presuppositioner

⁶ Computer Sweden. *Datorkortade texter gör webben mer överskådlig* [www]. Hämtat från <<http://nada.kth.se>>23/3 2004.

finns, eller om referenten benämns som exempelvis *människan* eller *individen*. Varianten med att sammanföra *han* och *hon* i form av dubblering förekommer sällan, och då i form med snedstreck.

I enstaka fall upprepas personbeteckningar onödigt frekvent medan metonymier och synonymer till personbeteckningar brukas vid ett flertal tillfällen. Tilltal och växling mellan singularis och pluralis förekommer i sällsynta fall. Infinitiv, passiv och substantivering förekommer sällan och medför en omskrivning av meningen där ingen referent i form av pronomen förekommer.

Övervägande antal yrkesbeteckningar är könsneutrala, medan vissa ändelser och suffix historiskt sett endast benämner maskulin referent. En av dessa ändelser är *-man*. Däremot kan inte feminina former brukas till att benämna båda könen: ex. *-kvinna*, och suffix som *-ska*, *-erska* och *-inna*.

2.1. Pronomen som kan brukas könsneutralt

Andra pronomen finns tillgängliga som alternativ till de personliga *han* eller *hon*. I grunden är *han* och *hon* inte könsneutrala men kan brukas som sådana. Dubblering är ett alternativ som innebär dubbla pronomina; antingen med snedstreck eller subjunktionen *eller* mellan pronomenen *han* och *hon*. *Den* är ett könsneutralt pronomen som går att använda i syftning på animata eller inanimata referenter. När pronomenet *den* syftar på en könsneutral referent följs det av den bisatsinledande konjunktionen *som*. Demonstrativa pronomen som *denne* och *denna* skapar ibland oklarhet hos skribenterna, då *-e-* eller *-a-* formen gäller som norm vid specifika tillfällen. Reflexiva pronomen som *sin* används istället för genitivformerna *hans* eller *hennes*, vilket beror på att *hans* eller *hennes* kan åsyfta en annan referent än den egentliga. Tilltal förekommer sällan och former i andra person singularis används: *du*, eller pluralis: *ni*. Indefinita pronomen som *man* syftar på en referent i singularis eller pluralis och referenten är i många fall en metonymi.

2.1.1. ”han” och ”hon”

3:e pers. personliga pronomen är speciella eftersom de oftare specificerar om referenten är animat eller inanimat och har manligt eller kvinnligt kön. Pronomen som *han* eller *hon* i referens till en könsneutral personbeteckning förekommer relativt sällan om inga presuppositioner finns. Föreställningar om den animata referentens kön bestämmer valet av manligt *han* eller kvinnligt *hon*. Om kontexten uppvisar att beteckningen står för majoriteten män respektive kvinnor brukas även dessa pronomen som könsneutrala. I en uppsats kallad *Modesty Blaise* diskuteras *filmåskådare* med generisk referens och referenten

åskådaren refereras till med pronomen *han*. I detta fall kan dock beteckningen även innefatta kvinnor, men en generalisering har sannolikt gjorts då kontexten berättar att majoriteten åskådare är män.

I uppsatsen *Stil som kritik*, från år 1998, är det underförstått att de som läser tidningarna *Frida* och *Veckorevyn* är unga kvinnor. Referensen till referenten *läsaren* sker med pronomen *hon*. Se exempel 1.

Ex. 1:

”Gör mig om” -serierna kan ge möjligheter till experiment med stil och identitet, men de också förmedlar **läsaren** den tanken att **hon** kan aldrig vara nöjd med sig själv, utan **hon** måste få experthjälp och bli ”omgjord”, börja se helt annorlunda ut.

Exempel 2 har hämtats ur en kontext som inte uppvisar särskilda stereotyper eller majoritet av det ena könet. Tidningen som nämns är en vanlig dags- eller kvällstidning och här betecknar metonymien *tidningen* en arbetsplats/redaktion eller en arbetsgivare. *En kritiker* innefattar kritiker som arbetar på olika tidningar och kan relatera till både män och kvinnor. Först åsyftas referenten, i singularis, med ett pronomen i 3:e person pluralis. Sedan med pronomen *honom*, i objektivform och därefter med ytterligare ett alternativ: dubbleringen *hans/hennes*.

Ex.2:

En kritiker väljer den tidning **de** arbetar på utefter dess smak, och att tidningen i sin tur anställde **honom** på grund av **hans/hennes** smak.

Det anmärkningsvärda i exempel 2 är att dubblering förekommer, **efter** att pronomen *honom* redan syftat på referenten *en kritiker*. Meningen innehåller även ett kongruensfel då pronomen *de*, i pluralis, syftar på referenten *en kritiker*, i singularis.

Olika bruk av pronomen i citat kan möjligtvis påverka skribenternas val av pronomen senare i sin egen text. Om citaten förekommer i närheten av uppsatsförfattarens val av könsneutralt pronomen är möjligheterna för påverkan teoretiskt sett större. Exempelvis förekommer ett citat som innehåller flera könsneutrala yrkes- beteckningar med generisk referens: *producenten, konstnären, kritikern, journalisten, filosofen*. Dessa olika representanters *publik* benämns som *hans* publik. I närheten av detta citat använder sig skribenten av följande pronomen som syftning på referenten, i exempel 3.

Ex.3:

Bourdieu menar däremot att **en kritiker** kanske säger att **hans** text anpassas till sin publiks men i själva verket har **kritikern** valt att skriva för just den tidningen eller just den tidningen har valt **honom**.

Vid ett tillfälle diskuteras betraktare av en tavla. I exempel 4 används generisk referens där referenten inte har specificerat genus. *Personen* benämns som *han* i

olika former; även i objektiv- och genitivform:

Ex.4:

Men att det under en närmare analys av **personen** i fråga visar sig att **han** tycker den är vacker därför att det förväntas av **honom** att **han** skall tycka det, reaktionen inför tavlan var egentligen inte **hans** egen. **Hans** personliga estetiska uppfattning av tavlan fördunklas av **hans** önskan att smälta in i sin sociala omgivning, att slippa rädslan av isolering och ensamhet.

Endast i ett fall brukas *hon* som könsneutralt pronomen. Kontexten uppger inte huruvida referenten *individen* endast innefattar kvinnor. Men *individen* kan vara en synonym till *människan*. Då ter det sig naturligt att bruka pronomenet *hon* i referens till *människan* och då även *individen*.

Ex.5:

Om **individen** har kommit till bekräftelsefasen har **hon** bestämt sig för att använda produkten regelbundet och det kan vara klokt att följa upp användandet med information som stödjer användaren.

2.1.2. Dubblering

Trots att dubbla pronomina, s.k. dubblering, kan framstå som en effektiv metod förekommer den sällan. Att använda dubbla pronomina med snedstreck: *han/hon* eller *hon/han* ansågs alltså som ett sämre alternativ enligt språkvetaren Bertil Molde. Men i samtliga noterade fall används varianten med snedstreck istället för den samordnande konjunktionen *eller*. Pronomenet *han* står i alla tre exempel före *hon*. I exempel 6 och 7, även i genitivform.

Ex.6:

Konstnären och **hans/hennes** konstverk tillhör detta universum eller detta fält.

Det andra exemplet uppvisar en dubblering i genitiv som syftar på referenten *berättaren*.

Ex.7:

Analysen tar även hänsyn till vem **berättaren** är, **hans/hennes** perspektiv, blicken som styr berättandet.

I exempel 8 refererar dubbleringen *han/hon* till referenten *den anställde*, med *-e-* form. Här har denna form använts som könsneutral och *-e-* formen i det demonstrativa pronomenet *denne* kan användas i kongruens med referenten *den anställde*.

Ex.8:

Den anställde ändrar attityd till intranät (eller i detta fall: **den anställde** får

förhoppningsvis en positiv attityd till intranät om **han/hon** inte tidigare haft det).

2.1.3. Det determinativa pronomenet ”den”

Om icke animata referenter i ental används *den/det*. Ett alternativ är att börja använda pronomenet *den* i referens till animata referenter. Enligt *Svenska Akademiens Grammatik (SAG)*, kan *den* undantagsvis användas om person i ental. Detta görs dock vid ett fåtal tillfällen och i samtliga följs *den* av subjunktionen *som*, då pronomenet syftar på ett kommande satsled. Om pronomenet *den* följs av *som* framstår det som en naturligare benämning om en animat referent. Detta kan förklaras genom att beskrivande egenskaper av referenten eller en handling som denne utfört finns i bisatsen. I två noterade exempel finns presuppositioner om att referenten *karaktären* är en man eftersom uppsatsen handlar om soldater och veteraner i klassiska krigsfilmer. Pronomenet *den* följs av konjunktionen *som*.

Ex.9:

Den drivande karaktären, den som sätter igång själva händelseförloppet, och **dennes** motpol, Antagonisten (Nemert-Svedlund, Rundblom 1987).

I följande exempel brukas det demonstrativa pronomenet *den* följt av subjunktionen *som*. Den omskrivne är en karaktär i filmen *Apocalypse now*. Pronomenet *han* kan användas i referensen men har tendensen att vara generell.

Ex.10:

Det komiska draget är mer eller mindre återkommande i **denna karaktär**. Ofta är det också **den som** åtminstone stundtals får kriget att framstå som något eggande, nästan härligt.

2.1.4. Reflexiva pronomen

Att använda reflexiva pronomen som *sin* eller *sitt* istället för de personliga *hans* och *hennes* behöver inte vara ett försök att undvika possessiva pronomen. Vid åtskilliga tillfällen kan *hans* eller *hennes* inte brukas eftersom referensen kan missuppfattas. Om exempelvis pronomenet *hans* används i referensen till referenten *varje individ*, kan det uppstå oklarhet i fråga om vem den verkliga referenten är.

Ex.11:

Med termen position menas helt enkelt att **varje individ** har en bestämd position inom **sin** grupp- en position som utkristalliseras genom sitt förhållande till de andra positioner som existerar i gruppen eller kollektivet.

I exempel 12 kan det possessiva pronomenet *sin* ha använts eftersom *hennes*

bildar en otydlig referens till referenten *den enskilda människan*. Ett pronomen som *hennes* kan både syfta på *den enskilda människan* och på personen *Mary Douglas*.

Ex.12:

Med denna regel framhåller Mary Douglas i *Natural symbols* (1973) hur **den enskilda människan**, som kan utsättas för olika grader av socialt tryck, kommer att utöva en större kognitiv kontroll över **sin** kropp ju större detta sociala tryck är.

2.1.5. Demonstrativa pronomen: ”denne” och ”denna”

Det är relativt enkelt att komma in på adjektivens *-e-* och *-a-* former när könsneutralt språk undersöks. *Han* och *denne* användes tidigare i lagar och förordningar även vid åsyftning av kvinnor, och *denne* kan enligt *Svenska Akademiens Grammatik* brukas med generisk referens till person utan avseende på kön. Enligt *Svenska skrivregler* får ett uttryck som syftar på person av manligt kön i regel ändelsen *-e* och när uttrycket syftar på person av kvinnligt kön alltid *-a*. När adjektivet syftar allmänt på person utan att kön anges kan man välja mellan *-a-* form och *-e-* form. Vid ett flertal tillfällen varierar skribenterna mellan *-e-* respektive *-a-* form i de demonstrativa pronomenen *denne* och *denna*. Bruket varierar även vid syftning på en referent med specifikt kön. Ibland kan osäkerhet hos skribenterna påvisas om formerna är neutrala eller benämner en man eller en kvinna. I följande två exempel ur samma uppsats brukas *-e-* formen i *denne* generiskt med syftning på både män och kvinnor, i form av *en vuxen person* respektive *läsaren*.

Ex.13:

Hade det rent hypotetiskt varit **en vuxen persons** citat, hade det inte haft samma effekt, då **denne** skulle avfärdas som ”partisk” i en diskussion om olika generationers smakpreferenser.

Ex.14:

Referenser till de gemensamma erfarenheterna är tydliga i artiklarna; exempelvis får medvetenheten om nazismens fara **läsaren** att känna att **denne** omhuldar samma moraliska värderingar som författaren.

I de fall där determinativa pronomen upprepas, brukas *-a-* och *-e-* formen inkonsekvent och bruket växlar mellan formerna, som i exempel 15.

Ex.15:

Varje karaktär fungerar som ett tecken med en konnotativ innebörd som styr hur publiken ska identifiera sig med **denna**. Vad en rollfigur gör, säger eller blir utsatt för, står i omedelbar relation till vårt förhållningssätt till **karaktären**. Konstruktionen av dessa rollfigurer sker på tre sätt. I handling: Hur handlar **karaktären** i olika situationer? Vad händer med, och hur handlar andra mot **denne**? I dialogen: När uttalar sig

karaktären. Vilka ställningstaganden tar **denne**? Hur uttrycker **denna** sig, vilket språk, ordval, slang med mera brukas? I visuell framtoning: Vilket visuellt intryck ger karaktären, vilka kläder bär **denne** osv.?

Ibland pekar allt på att pronomenet betecknar en maskulin referent trots att detta inte går att utläsa ur kontexten. I dessa fall syftar skribenterna alltid på referenten med pronomenet *han*. Eftersom kvinnor inte är veteraner inom militären, och huvudrollsinnehavare i krigsfilmer oftast är män, kan *-e-* formen som betecknar maskulinum brukas generellt. Möjligtvis kan *-a-* formen ha brukats i exempel 16 på grund av att pronomenet *denna* följs av substantivet *person*. I exempel 17 och 18 används *-e-* formerna i syftning till referenterna *huvudpersonen* respektive *individ*. Samtliga exempel kommer från uppsatsen *Patroner, politik och popcorn*:

Ex.16: ”**Den odödliga veteranen- Denna** person [...]”

Ex.17: ”[...] **Huvudpersonen** och **dennes** kumpaner [...]”

Ex.18: ”[...] **individens** villkor begränsas av förutsättningar **denne** själv inte kan påverka.”

I samma uppsats fortsätter detta mönster i två stycken, vilket visas i exempel 19. Pronomenet *denna* står självständigt och följs av verbet *presenteras*, i passiv form, inte av ett substantiv som i tidigare fall. Presuppositioner finns om att referenten är maskulin och pronomenet *han* används. Då *-a-* formen används vid ett tillfälle bryts mönstret som annars är konsekvent och skribentens vetskap om *-a-* och *-e-* formernas funktion verkar oklar.

Ex.19:

På samma linje kan man föra diskussionen om en annan vanlig rollfunktion: **Förloraren. Denne** är något av motsatsen till Den odödliga veteranen och framställs ofta som nervös och okunnig. [...] Den ideologiska aspekten på **Förloraren** ligger i hur **denna** presenteras. Till skillnad från huvudkaraktären som publiken identifierar sig med så framställs **Förloraren** som osympatisk. I ord och handling förnedras **denne** av de övriga rollfigurerna samtidigt som man påskiner vederbörandes utanförskap. [...] Utöver svårigheterna med att identifiera sig med förlorarkaraktären ges **denne** även egenskaper som kan upplevas som direkt negativa.

2.1.6. Indefinita pronomen

Det indefinita pronomenet *man* kan vara en effektiv lösning på eventuella problem vid val av könsneutrala pronomen. *Man* används, enligt SAG, antingen i generiskt yttrande om personer, i vilken skribenten är inkluderad, eller om vilken som helst person som tillhör den textuella eller situationella mängden referenter, i vilken talaren inte behöver vara inkluderad. *Man* refererar i flertal fall till metonymier, se kapitlet *omskrivningar*.

I exempel 20 syftar *man* på två olika referenter. I det första tillfället på en

referent som tidigare är nämnd i kontexten men som inte nämns i denna mening. I det andra tillfället syftar *man* på referenten *läsaren*.

Ex.20:

Med sådana visioner och vi- konstruktioner övertygar man **läsaren** och minimerar eventuell kritik **man** kan rikta mot broschyren i övrigt.

I exempel 21 är syftningen något otydlig. Det personliga pronomenet *han* passar i referens till referenten *huvudpersonen* (om denna åsyftas), eftersom presuppositioner finns om att huvudpersonen i krigsfilmen är en man. Men *man* kan dock referera till två referenter: *huvudpersonen* och *de andra fångarna*.

Ex.21:

Uppdraget misslyckas och **huvudpersonen** blir själv tillfångatagen. Tillsammans med de andra fångarna lyckas **man** fly.

Att använda det generaliserande pronomenet *man*, kan i vissa situationer vara finkänsligare än att mer entydigt nämna specifika personer. I exempel 22 syftar det indefinita pronomenet *man* på ett verb i infinitiv: att vara. Syftningen är dock generisk och inga specifika personer åsyftas. *Man* betyder i detta fall *var och en*.

Ex.22:

Det är viktigt **att vara** medveten om de psykologiska processer vilka sker hos människor vid förändringar som införandet av ett intranät på en arbetsplats innebär. Känner **man** till dessa processer, kan det underlätta implementeringen och vidare användning av intranätet.

2.2. Omskrivningar

Genom särskild formulering av texten kan könsneutrala pronomen undvikas. En sådan formulering kan dock användas medvetet eller omedvetet och kan vara ett naturligt sätt för en skribent att formulera sig på, dvs. det behöver inte vara en medveten omskrivning av texten. Följaktingen behöver det inte betyda att skribenten vill undvika bruk av pronomen. Omskrivningar tar ofta större utrymme än ett pronomen som refererar till en personbeteckning i singularis, exempelvis *han* eller *hon*. Följande omskrivningar har används: pluralisformer, metonymier, upprepning av, eller synonym till referenten, tilltal, infinitiv, passiv och substantivering.

2.2.1. Pluralisformer

Oftast står referenten (personbeteckningen) i pluralisform. Detta kan bero på att en referent i pluralis inte skapar lika komplicerade val mellan pronomen som i

singularis. När *den* är personligt pronomen, anger singularisformen ental, vanligtvis med inanimat referens, och pluralisformen flertal, utan att skilja mellan genus. Pluralisformen av 3:e pers. personliga pronomen avser både animata och icke animata referenter. På det sättet undviks pronomen som *hon* och *han* och istället brukas pronomen som *de* och *man*. Pronomenet *de* används ofta för att beteckna personer som ingår i ett aktuellt sammanhang, exempelvis personer som befinner sig på en viss plats eller ingår i en viss kategori. Även former som inkluderar skribent och läsare i pluralis förekommer. Om en könsneutral personbeteckning står i singularis uppstår större valmöjligheter mellan pronomen och detta kan medföra problem med vilket pronomen som är bäst lämpat i referens till referenten. Emellertid finns inga bevis för att en skribent avsiktligt menar att undvika könsneutrala pronomen eftersom bruk av pluralis kan vara ett naturligt skrivsätt. Se exempel 23.

Ex.23:

Eftersom musikvideor är ett vanligt förekommande fenomen så tror vi att det medverkar till att forma bilden av verkligheten hos framför allt **tonåringar** då **dessa** troligen är **de** som tittar mest på denna typ av kanaler och program.

I exempel 24 står referenten *människor* i pluralis. Även om referenten står i singularis uppstår inga problematiska val av pronomen, eftersom normen säger att pronomenet *hon* skall användas i referens till *människan*. Dessutom används *människan* generiskt och refererar till människor i allmänhet medan pluralisformen *människor* endast åsyftar människor i särskild kontext som i nedanstående exempel.

Ex.24:

Att det i det här fallet handlar om ett privatägt register får också **människor** att ställa sig tveksamma då **de** tror att registret kommer att användas i kommersiella syften

Om referenten *barnen*, i pluralis, står i singularis kan pronomenet *det* brukas i referensen. *Det* brukas dock i allmänhet i referens till inanimata referenter och diskussioner förekommer huruvida detta pronomen är lämpligt i referens till animata referenter. Det kan uppfattas som nedlåtande och som om det inte skulle beskriva en levande varelse. Pluralisformen medför enklare valmöjligheter bland pronomen, se exempel 25.

Ex.25:

Barnen kan i sammanhanget karaktäriseras som **de** som behöver räddas, offren. Därför är det kanske inte riktigt att benämna **dem** som aktörer eftersom **de** inte tillskrivs någon aktionskraft.

Även det indefinita pronomenet *man* används i samband med referenter i pluralisform. Dock kan detta pronomen även syfta på en referent i singularisform eftersom *man* har vag generisk referens. I följande exempel

inkluderas medborgarna, skribenten själv och läsaren av uppsatsen.

Ex.26:

Mycket av den information som tidigare skickats hem eller på andra sätt nått **medborgarna** ligger nu istället ute på Internet. Vill **man** ha tryckt information får **man** ofta hämta den själv på t ex medborgarkontor.

Vid ett flertal tillfällen berättar presuppositioner en hel del om referentens kön. Ibland går det att utläsa ur kontexten om män eller kvinnor åsyftas. I detta fall diskuteras essentialister respektive icke-essentialister. Eftersom pluralisform har används är exempel 27 hypotetiskt.

Ex.27:

Essentialisterna, d v s **de** som utgår från att det finns en grundläggande sanning om kvinnans natur och att denna sanning döljs av patriarkatet, försöker söka efter "positiva" kvinnobilder i texter. **Icke-essentialisterna** ser könssystemet som historiskt och kulturellt bestämt. **De** försöker utröna vilka processer och koder som leder till våra föreställningar om "det kvinnliga". **De** är främst sysselsatta med att undersöka hur "det kvinnliga" framställs inom olika genrer och vilka tecken som används för att formulera hennes identitet.

Några fall är otydliga och ibland förutsätts att personbeteckningen betecknar ett av könen. I exempel 28 betecknar *karaktärer* och *rolltyper* sannolikt män, emedan uppsatsen handlar om krigsveteraner, soldater och övriga karaktärer i krigsfilmer. Följande exempel kan tolkas som om det innehåller *en* referent *karaktärer*. Referenten upprepas sedan i form av en synonym: *rolltyper*, och detta kan tolkas som om det är *två skilda* referenter som refererar till olika personer.

Ex.28:

En identifikation av vissa framträdande **karaktärer** eller återkommande **rolltyper**, hur **de** handlar och vad som händer med **dem**.

Ibland åsyftas specifika personer som tidigare eller senare i kontexten nämns som individer, och dessa kan vara både män och kvinnor. I noterade fall används pluralisform och syftningen kan anses vara otydlig. I följande exempel har *kritikerna* redan tidigare i kontexten nämnts vid namn. Beteckningen *kritikerna* kan dock vara generell eller både specifik och generell som i exempel 29.

Ex.29:

Kritikerna tillhör samma fält som konstverket **de** recenserar, **de** är inte engagerade i produktionen av verket, men **de** har en roll i produktionen av verkets sociala värde.

Från exempel 30 kan slutsatsen dras, att referenten: *hjältarna* (i pluralisform) inte används för att undvika bruk av singularis och diverse möjliga refererande

pronomen. För att få klarhet i detta behöver man ha tillgång till en större kontext. Då tydliggörs det att beteckningen *hjältinna* benämner en feminin referent och *hjälte* benämner en maskulin referent.

Ex.30:

De mytiska **hjältarna** använde sin list och genialitet för att undkomma knepiga situationer. **De** var, liksom Modesty och James Bond, s k trickster heroes, en universell hjältetyp.

Ex.31:

Arbetsmarknaden hade visat sig vara svår att komma in på för **invandrare** och andelen arbetslösa var därför större bland **invandrare**.

Referensen till referenten *invandrare*, i exempel 31 är fortfarande tydlig om upprepningen byts ut mot pronomenet *dem*. En hypotetisk singularisform av referenten medför att meningen omskrivs och ett könsneutralt pronomen blir därför inte nödvändigt i refereringen. Exempel 32 är hypotetiskt.

Ex.32:

Arbetsmarknaden hade visat sig vara svår att komma in på för **invandraren** och andelen arbetslösa var därför fler bland dem.

Ett antal anledningar kan ligga till grund för att en referent i pluralisform upprepas. I exempel 33 kan upprepning av referenten bero på att referensen i annat fall blir otydlig. Om upprepningen av referenten *journalister* ersätts med pronomenet *dem*, kan oklarheter uppstå om *dem* refererar till personer på presskonferenser.

Ex.33:

Andra sätt att informera **journalister** direkt är via presskonferenser eller mer informella möten mellan **journalister** och ansvariga på Folksam.

Detta avsnitt är en hypotetisk sammanställning av hur pronomen som *vi*, *vårt*, *våra* och *oss* kan användas istället för pronomen som *hon* och *han*. Denna kategori kan även placeras under *Pronomen som kan brukas könsneutralt* men jag har valt att placera den under pluralis, i omskrivningar då detta är en pluralisform av pronomen. *Vi* kan referera till ett kollektiv, till exempel en institution, organisation eller ett författarkollektiv. Vid ett flertal tillfällen används andra personens personliga pronomen. På det sättet inkluderar man sig själv som exempelvis läsare, tittare eller konsument. I exempel 34 inkluderar skribenten sig själv som TV-tittare då barnprogrammet *Vilse i pannkakan* analyseras. När skribenten använder sig av pronomenet *vi*, skapas en samhörighet mellan skribent och läsare.

Ex.34:

I en inledande sammanfattning i varje avsnitt frågar Staffan **oss** om **vi** minns vad som hänt tidigare och klargör att om **vi** gör det, så kan han drömma vidare.

I följande utdrag har skribenten använt sig av pronomenen *vi*, *vårt*, *våra* och *oss*. Dessa olika former av pronomenet *vi* kan ha ersatt personbeteckningar som exempelvis *människan* eller *konsumenten*. Användningen av andra personens personliga pronomen har medfört att inga könsneutrala pronomen som *han* eller *hon* är nödvändiga att bruka.

Ex.35:

Medias, PR-utövers samt propagandas möjlighet att påverka är idag utbredd på många olika kanaler och de har således många olika sätt att influera **oss** på. Detta gör att samtidigt som **vi** kan få flera olika perspektiv så har **vi** inte alltid tid, ork eller möjlighet att i någon större utsträckning vara källkritiska. Massmedierna är ju dagligen **vårt** fönster mot omvärlden, de sätter dagordningen (agenda setting) och även om **vi** i olika hög grad kan vara källkritiska gentemot mediernas meddelanden och/eller budskap så kan **vi** inte alltid själva undersöka om ett visst massmedialt meddelande presenteras **oss** objektivt eller ej utan måste lära **oss** att "läsa mellan raderna". Här är det lätt att ifrågasätta och misstänka allt, att hänge sig åt skepticism vilket inte på något sätt är fruktbart. **Vi** måste sålla i massmedieutbudet och finna det som är av objektiv karaktär och/eller som är där för **oss**, för **vår** vinning, för **vår** upplysning, vilket är en ganska betungande uppgift.

I exempel 36 finns möjligheten att använda beteckningen *människan* istället för *vi*, *sina* istället för *våra* och *hon* istället för *vi*.

Ex.36:

I korthet innebär The Bandwagon effect att **vi** har en tendens att anpassa **våra** åsikter och uppträdanden efter vad **vi** tror vara majoritetens åsikter och uppträdanden.

Variation uppstår när skribenten använder den könsneutrala personbeteckningen *läsaren*, i singularis och därefter brukar den objektiva formen av andra personens personliga pronomen: *oss*, i referensen. Därför innefattar *läsaren* alla läsare som har läst den diskuterade recensionen, skribenten själv och läsaren av uppsatsen.

Ex.37:

Recensenten vill också gärna visa **läsaren** att han har god kunskap om kameraföring där han upplyser **oss** till exempel om kamerans "hallucinatoriska rastlöshet och när den någon gång håller sig stilla är den i regel snedvinklad."

2.2.2. Metonymier

Metonymier bygger till skillnad från metaforens likhetsrelation till det ersatta

ordet på en närhetsrelation i tid eller rum. Denna närhet kan vara av konkret eller abstrakt art. Metonymier är näst efter pluralis den vanligaste omskrivningen. Om metonymier förekommer kan pronomen som *hon* och *han* undvikas och istället brukas pronomen som *de*, *den*, *det* och *man* i referensen. I följande exempel innefattar referenten *forskningen* flera olika forskare som har analyserat filmen *Pianot*. Antalet forskare är begränsat och pronomenet *den* betecknar forskarna inom begreppet *forskningen*. Företeelsen har fått mänskliga egenskaper eftersom den ”har ägnat sig åt” något.

Ex.38:

Jag avser att i min analys diskutera dessa delar mer ingående, här är det tillräckligt att konstatera att **forskningen** om *Pianot* huvudsakligen bedrivits inom filmvetenskapen och att **den** förutom social och politiska aspekter även ägnat sig åt konstnärliga, estetiska aspekter.

I exempel 39 är metonymien *kollektivet* en förkortning av *jägarkollektivet* i filmen *Jägarna*. I den större kontexten uppdagas det att alla inom kollektivet är män. Om korrelatet är ett kollektivt ord som refererar till flera personer är det refererande anaforiska pronomenet inanimat och rättar sig efter substantivets grammatiska genus eller pluralis.

Ex.39:

Speciellt i *Jägarna* kan en distinktion skönjas mellan, å ena sidan, de rollfigurer som är individer för **kollektivet** och lojala **dess** oskrivna regler och, å andra sidan, de rollfigurer som är individer mot **kollektivet** och mer följer sitt eget samvete som i de flesta fall står i samklang med samhällets lagar och föreskrifter.

Pronomenet *de* brukas som motsvarande anaforiskt pronomen vid många tillfällen när en metonymi betecknar personer eller visioner inom ett företag. När korrelatet eller dess huvudord självt har ett inneboende grammatiskt genus bestämmer detta genus för det anaforiska pronomenet.

Ex.40:

Statens Kulturråds syn på kultursponsring skiljer sig inte mycket från den allmänna bilden av fenomenet. **De** menar att kultursponsring bör ses som ett ömsesidigt, affärsmässigt samarbete mellan två eller flera parter och att det inte skall förknippas med välgörenhet.

Exempel 41 innehåller verbet *inleds*, i passiv. Metonymien *Aftonbladet* gör tillsammans med omskrivningen i passiv att inget bruk av pronomen är aktuellt.

Ex.41:

I artikeln ”Homosexuella namnges i förtalskampanj - Kds-politiker: De skall inte ha samma rättigheter som andra” tar **Aftonbladet** upp den förtalskampanj som pågick mot homosexuella. Artikeln **inleds** med:[...]

I ett hypotetiskt exempel kan frasen: *tar Aftonbladet upp* omformuleras som: *tar en skribent på Aftonbladet upp*, vilket i nästa mening kan följas av exempelvis: *Han/hon inleder artikeln med[...]*. Exempel 42 är hypotetiskt och påhittat av mig för att exemplifiera problemet med pronomenväl.

Ex.42:

I artikeln ”Homosexuella namnges i förtalskampanj- Kds-politiker. De skall inte ha samma rättigheter som andra” tar **en skribent** på Aftonbladet tar upp den förtalskampanj som pågick mot homosexuella. **Han/hon** inleder artikeln:[...]

Vid några tillfällen förekommer kombinationer av olika omskrivningar. I exempel 43 får metonymin *massmedias* mänskliga egenskaper genom bruk av det metaforiska uttrycket *lindade runt dess lillfinger*. Refererande pronomen är: *dess* och *de*, kombinerat med 2:a pers. personliga pronomen: *vi* och *våra*.

Ex.43:

Tron på **massmedias** makt har varierat, allt från att **vi** är lindade runt **dess** lillfinger till att **de** inte har någon påverkan över **våra** tankar och handlingar överhuvudtaget.

Följande exempel där *man* refererar till metonymier skulle kunna placeras under *Pronomen som kan brukas könsneutralt* men eftersom de innehåller metonymier, har jag valt att sätta dem under *Metonymier*. Vid åtskilliga tillfällen refererar pronomenet *man* till en metonymi. Detta visar att metonymien innefattar animata referenter och att pronomenet inte refererar till en inanimat referent som exempelvis en byggnad eller tjänst, se exempel 44 och 45.

Ex. 44:

Pasquini berättade att tanken från **Information stadshusets** sida var att kampanjen skulle synas på gator och torg. **Man** ville även använda sig av media i olika former.

Ex. 45:

Polishögskolan, försäkringsbolag, myndigheter och föreningar är exempel på organisationer som **Larmtjänst** arbetar med. **Man** har dessutom träffar och utbildning med poliskårer ifrån andra länder för att utbyta information om olika modus operandi.

I exempel 46 betecknar metonymien *kulturen* både de konstnärer som verkar inom kulturen, och kulturen som företeelse. Det tydliggörs genom variation av pronomenen då *man* används vid första referensen till referenten och *den* vid andra.

Ex.46:

Å ena sidan behövde **kulturen** pengarna efter nedskärningarna i kulturbidragen, men å den andra sidan var **man** orolig för att näringslivet skulle försöka kommersialisera **kulturen** och sedan ta över **den** fullständigt.

Även om metonymien står i pluralis: *företagen*, refererar pronomenet *man* till

denna referent och ingen förändring av pronomenet sker. Se exempel 47.

Ex.47:

Skillnaden mellan mecenatskap och sponsring är att **företagen** får något i gengäld för de pengar som satsas inom projektet, det vill säga att **man** ger pengar men kräver motprestationer.

2.2.3. Upprepning av personbeteckning

Upprepning av personbeteckning förekommer emellanåt. I uppsatsen *Modesty Blaise* upprepas beteckningen *åskådaren* tre gånger i samma mening. Ibland är det dock nödvändigt med upprepning av referenten eftersom risk för otydlig syftning annars föreligger. Vid andra tillfällen kan upprepning vara onödigt och ett pronomen är mer lämpat. Se exempel 48.

Ex.48:

Därmed maskuliniseras inte **läsaren** oavsett kön. Texten är mer öppen och styr inte in **läsaren** i en sådan position.

I exempel 49 kan referenten ha upprepats för att det inte anses lämpligt med pronomen som *han* eller *hon*. *Idrottsmannen* används dessutom som en könsneutral beteckning för både män och kvinnor, så är även fallet i det noterade exemplet. På grund av att substantivet har ändelsen *-man* i grundform, kan det tyckas olämpligt att bruka pronomenet *hon* i referens till referenten. Pronomenet *han* kan missuppfattas som om beteckningen *idrottsmannen* endast innefattar män.

Ex.49:

”På idrottsarenan” behöver inte nödvändigtvis vara i sporthallen eller på fotbollsplanen men i en miljö där **idrottsmannen** uppträder som just **idrottsman**. Det motsatta är den privata arenan där **idrottsmannen** uppträder som privatperson.

Ex.50:

Blomqvist väljer att explicit förklara sig, dels för att visa sitt kulturella kapital, och dels för att han inte kan lita på att **den ideale läsaren** ska kunna fylla i eventuella tomrum. Under själva läsandet, fyller **läsaren** ständigt i med information som författaren valt att inte skriva ut explicit i texten, så kallat ”gap filling”.

Vid ett flertal tillfällen är det olämpligt att bruka ett könsneutralt pronomen istället för upprepning. I exempel 50 blir nominalfrasen: *den ideale läsaren - läsaren*. Om ett pronomen som *han* refererar till *den ideale läsaren*, blir syftningen otydlig, eftersom en manlig författare vid namn *Blomqvist* även nämns i sammanhanget. Hypotetiskt sett, kan beteckningen *läsaren* ersättas med *denne* om inte *Blomqvist* nämns i sammanhanget då *-e*-formen kongruerar med adjektivets form: *ideale*.

Ibland åsyftas olika personer genom den könsneutrala beteckningen och ett pronomen kan inte användas istället för upprepningen (i detta fall *åskådare/åskådaren*), i exempel 51.

Ex.51:

Den **åskådare** som nämns i analysdelen är en helt igenom teoretisk konstruktion, som inte har någon koppling till en levande, s a s ”verklig” **åskådare**. Uppvisar **åskådaren** i texten trots alla teoretiska förbehåll något tecken på likhet med en levande **åskådare** är denne förmodligen uppsatsförfattaren.

En sällsynt variant är upprepning av en beteckning men bruk av annan form i referensen. I exempel 52 står referenten i bestämd form pluralis: *författarna* och upprepas i bestämd form singularis. På grund av att referenten står i pluralis är detta exempel inte relevant. Endast om referenten står i singularis kan relevanta könsneutrala pronomen brukas i referens till denna.

Ex.52:

Författarna till 1976 års artiklar knyter läsarna till sig genom att **författaren** konstrueras som ett moraliskt föredöme.

I exempel 53 kan beteckningen *en läsare* ersättas av pronomenet *den*, men istället har beteckningen upprepats i obestämd form singularis. Upprepningen har tendens att vara mer generisk än vid första tillfället då beteckningen förekommer.

Ex.53:

Därmed kan man anta att **läsaren** ej är ansedd som okunnig av författaren, utan snarare relativt sofistikerad. Blomqvist skriver för **en läsare** som har kapacitet till en god svenska och förmodligen en hög utbildning.

2.2.4. *Synonym till personbeteckning*

Att använda synonymer kan vara en effektiv lösning på problemet mellan val av pronomen som kan brukas könsneutralt. I följande två exempel är referensen till referenten tydlig, medan det är mindre lämpligt att bruka synonymer vid andra tillfällen då referensen kan bli otydlig.

Ex. 54:

Vi har kommit fram till att sportnyheterna fokuserar på **idrottsutövaren**. **Aktören** är oftast en individ oberoende om sporten är en lagsport eller inte.

Ex. 55:

Sedan om vi väljer att opponera oss eller inte mot deras åsikt om vilket stycke som är bäst, förändrar inte det faktum att vi utgår från att styckena är olika därför att **experterna** sagt det. Eftersom **en auktoritet** sagt oss att det var två olika musikstycken

så dämpas vårt kritiska tänkande.

2.2.5. Växling från singularis till pluralis

Vid två tillfällen ändrar referenten singularisform till pluralisform. I det ena fallet kan pluralisform möjligtvis brukas för att tydliggöra syftningen. Referensen kan feltolkas som om ett hypotetiskt pronomen syftar på beteckningen *forskare* och inte på den verkliga referenten *människan*.

Ex.56:

Forskare som är emot tron på ett starkt massmedialt inflytande över **människan** menar att stimulus-respons teorin och den effektiva propagandan under världskrigen fungerade därför att **människor** var naiva och okunniga och att dessa teorier antagligen inte kommer att vara lika framgångsrika igen.

I exempel 57 står beteckningen *en åskådare* i obestämd form singularis. Pronomenets referens är otydlig eftersom detta står i pluralis och egentligen skall syfta på en referent i pluralisform. Det behöver inte nödvändigtvis betyda att *en åskådare* är referent till pronomenet *dem*.

Ex.57:

Kritiken möter Doty med att medietexterna ofta är producerade för **en åskådare** som oftast är en man, vit, heterosexuell och medelklass och att det queera inslaget därmed inte är omedelbart synligt för **dem** som inte identifierar sig som queer.

2.2.6. Tilltal

En sällsynt variant av läsartilltal är apostrofering.

Ex.58:

Försök bara föreställa **er** - så förstår **ni**.

Om meningen omformuleras skapas tillfälle för bruk av en referent med tillhörande anaforiskt pronomen. 2:a pers. possessiva pronomen i pluralis: *er* och 2:a pers. personliga pronomen i pluralis: *ni*, kan ersättas av en personbeteckning i singularis med refererande pronomen. Se exempel 59, som är hypotetiskt.

Ex.59:

Om **läsaren** bara försöker föreställer sig- så förstår **hon**.

2.2.7. Infinitiv

Genom bruk av infinitiv åsyftas specifika kritiker och debattörer i exempel 60. Dessa är både män och kvinnor. Ingen referent i form av personbeteckning existerar i meningen då referenten upphittas tidigare i kontexten.

Ex.60:

Dessutom finns det en tendens **att briljera** genom **att tillrättavisa** tidigare debattörer med mera fördjupade kunskaper.

En omformulering av meningen kan medföra pronomen som kan brukas könsneutralt. Men eftersom de åsyftade kritikerna i detta fall är både män och kvinnor kan pronomen som *han* eller *hon* missuppfattas och tolkas som om referensen endast gällde ett av könen. Se exempel 61, som är hypotetiskt.

Ex.61:

Dessutom finns det en tendens att **debattören** briljerar genom att **han** tillrättavisar tidigare debattör.

Specifika kritiker och debattörer av båda könen, åsyftas även i det andra noterade fallet då infinitiv brukas. Detta kan endast utläsas ur en större kontext. Se exempel 62.

Ex.62:

Oftast skrivs hela namnet ut första gången **någon** tilltalas för **att därefter bli refererad till** med bara efternamnet oavsett om det är en man eller kvinna som bemöts.

Följande exempel inbegriper en referent med anaforiskt pronomen och kan missuppfattas om det omformuleras som det gjorts. Det beror på att det står utskrivet att följande gäller oavsett om det är en man eller kvinna som bemöts. Exempel 63 är hypotetiskt.

Ex.63:

Oftast skrivs hela namnet ut första gången **en kritiker** tilltalas och sedan refereras **han** till med bara efternamnet oavsett om det är en man eller kvinna som bemöts.

2.2.8. Passiv

I följande exempel används beteckningen *medborgarna*. Dessa har efterlyst dialog och ömsesidigt utbyte, vilket står i passiv.

Ex.64:

Samhällsinformationen har kritiserats för att inte lyssna på och påverkas av **medborgarna**- vad som **efterlysts** är dialog och ömsesidigt utbyte.

Trots att referensen i exempel 64 är något oklar, är det sannolika att

medborgarna är de som har efterlyst dialog och ömsesidigt utbyte. Verbet *efterlysa* står i passiv och därför ges inte tillfälle för bruk av pronomen. Meningen innehåller även en infinitivomskrivning: *att inte lyssna på*.

I exempel 65 är referenten eller referenterna okända. En större kontext måste läsas in för att man skall få klarhet i vem referenten är.

Ex.65:

Bedömningen är att det gagnar de ärliga försäkringskunderna dels genom att fler försäkringsbedrägerier **avslöjas** och dels genom att det avskräcker från försök till bedrägeri.

2.2.9. Substantivering

Ex.66:

Många **debattörer** placerar Bess i denna kategori, oavsett **tolkning** av filmens budskap.

Det indefinita pronomenet *många* före beteckningen *debattörer* i exempel 66 leder till att singularisformen: *debattören*, inte kan användas då den representerar *alla* debattörer i sammanhanget och inte *många* av dem.

2.3. Person- och yrkesbeteckningar

Övervägande antal person- och yrkesbeteckningar är könsneutrala, medan vissa suffix historiskt sett endast benämner män. De i grunden maskulina suffixen har sedan utvecklats till könsneutrala. *Körsångare* är fortfarande en beteckning som används generellt. Följande personbeteckningar med suffixet *-are* brukas dock könsneutralt: *förespråkare, motståndare, forskare, familjeförsörjare, beskyddare, huvudrollsinnehavare, debattmotståndare, äventyrare, jägare, livsnjutare, åklagare, aktieägare, tränare, fotbollsspelare, boupptecknare, författare, artikelförfattare, aktieägare, användare, mottagare, investerare, huvudaktieägare, medarbetare, PR-utövare och kommunikationsrådgivare*.

Även följande suffix används könsneutralt: *-er, -ent, -ant, -is, -olog, -osof, -ist*, i personbeteckningarna: *politiker, kritiker, filmteoretiker, samhällsteoretiker, aktieanalytiker, recensent, hushållsassistent, PR-representant, polis, kändis, barnpsykolog, filosof, journalist* och *artist*.

Suffixet *-är* brukas könsneutralt och beteckningarna *konstnär* och *hushållsfunktionär* används för båda könen.

Suffixet *-ör* är oftast könsneutralt: *polisinspektör, regissör, H&M-kommunikatör, varuinformator* och *IT-redaktör*. I några tillfällen är suffixet inte lika passande i benämning på en feminin referent. Ett sådant exempel är *aktör*

som används könsneutralt vid flera tillfällen i ett sammanhang. Beteckningen betyder i detta fall olika typer av karaktärer. Om filmskådespelare hypotetiskt sett åsyftas är beteckningarna *aktör* respektive *aktris* lämpligare att nyttja. Beteckningen *hjälte* brukas konsekvent som beteckning på manliga hjältar och pronomenet *han* refererar till referenten. Pronomenet kan uppfattas som könsneutralt tills beteckningen *hjältinna* påträffas: James Bond benämns som *superhjälte* medan Modesty Blaise ses som en *superhjältinna*. Suffixen *-ska*, *-erska* och *-inna* betecknar endast kvinnor: *kassörska*, *bärplockerska*, *hushållerska* och *superhjältinna*.

Professor används som yrkesbeteckning för båda könen. Den tidigare förekommande titeln *professorska*, vilken betecknade en feminin referent är inte längre brukbar i det svenska språket. *Konsult* är en könsneutral beteckning och förekommer även som sådan i det undersökta materialet. Specifika ändelser för kvinnor, exempelvis för kvinnliga idrottare anses som onödiga enligt *Svenska språknämnden*.

Alla poster med ändelserna *-chef*, *-minister* och *-ordförande* är könsneutrala men statistiskt sett återfinns åtskilligt fler män än kvinnor i dessa poster: *chef*, *ekonomichef*, *inköpschef*, *finanschef*, *informationschef*, *kulturchef*, *personalchef*, *polischef*, *presschef*, *artistchef*, *kulturminister*, *juryns ordförande*, *hedersordförande*, *kommunordförande* och *styrelseordförande*.

Personbeteckningar med ändelsen *-man* kan beteckna både män och kvinnor och används idag könsneutralt. Många finner det dock opassande att bruka ändelsen på detta sätt. I noterade fall är *idrottsman*, *landsman* och *tjänsteman* könsneutrala medan *Kds-riksdagsman* och *talesman* betecknar män. Ändelsen *-kvinna* betecknar endast kvinnor i noterade fall: *taleskvinna*.

I några enstaka tillfällen specificerar beteckningen **ett** kön: *den kvinnliga huvudrollskaraktären*, *den manliga artisten*, *en kvinnlig regissör*, *manliga recensenter* och *en vanlig kvinnlig invånare*.

Vissa yrkesposter och diverse beteckningar åsyftar endast män. Detta har inget med suffixet att göra, utan beror på att en annan beteckning som endast benämner kvinnliga referenter existerar. En orsak till att dessa ord förknippas med en manlig referent är att flest antal män finns inom dessa poster och yrkesbeteckningar, vilka är följande: *president*, *soldat*, *fiendegeneral*, *överste*, *sergeant* och *superhjälte*.

3. Diskussion

Han och *hon* är pronomen som i grunden inte är könsneutrala, men som kan brukas könsneutralt i referens till en könsneutral personbeteckning. *Han* eller *hon* brukas om presuppositioner finns, eller om kontexten uppvisar att merparten av de åsyftade är män respektive kvinnor. Detta överensstämmer med att föreställningar om referentens kön bestämmer valet av manligt *han* eller kvinnligt *hon*. Enligt *Svenska Akademiens Grammatik* kan *han*, brukas generellt, utom vid referenter som *människan* och *individen*, då *hon* brukas. Detta överensstämmer även med resultat i undersökningen. Vid referenten *person* brukas dock pronomenet *han* i olika dess former. Dessa pronomen förekommer oftare i uppsatser som innehåller ett genusperspektiv, framför allt i uppsatserna *Modesty Blaise* och *Stil som kritik*. Dock kan inte slutsatsen dras att *han* och *hon* förekommer generellt sett vid alla tillfällen i uppsatser som innehåller ett genusperspektiv eftersom undersökningsmaterialet inte är tillräckligt stort.

Möjligheten finns att skribenterna kan ha påverkats av de könsneutrala pronomens utformning i citat som förekommer i uppsatserna. Detta är dock endast en teori, vilken möjligtvis inte håller om större material undersöks.

Man förekommer frekvent och brukas generiskt. Ibland inkluderar det även skribent och läsare. Det förekommer att referensen är otydlig när *man* brukas eftersom det kan innefatta ett flertal olika referenter. Däremot utpekar de demonstrativa pronomenen en referent. Vid generiskt referens brukas neutrumformen i regel till referenter som: *person, läsare, karaktär, individ och förlorare*. Ibland växlar formerna mellan *-a* och *-e* till samma referent i ett stycke. Detta resultat visar att skribenterna är osäkra när det gäller *-a* och *-e* former eller att de inte tillägnat särskild uppmärksamhet till de olika formerna.

Diverse formuleringar av en text finns att tillgå om pronomen inte föredras. Eftersom ingen tillgjordhet märks i språket trots omskrivningar kan man diskutera om skribenterna har ägnat någon tanke åt att avhålla sig från dessa pronomen. Vad som i detta fallet menas med tillgjordhet kan vara lite svårt att förklara och även att dra en gräns kan vara svårt. Vad jag mest tänker på är att överdrivet bruka något s.k. könsneutralt pronomen eller att använda metonymier i överflöd vilket medför pronomen som *den/det* eller *man* i referensen. De mest använda språkliga utformningarna är pluralisformer och metonymier. Trots detta märks inget överdrivet bruk av dessa två utformningar. Vad som menas med överdrivet bruk skulle kunna även diskuteras. Språket verkar helt enkelt naturligt och flyta på bra. Jag märker inte att språket skulle vara särskilt invecklat eller att det skulle vara svårare att läsa och förstå vad som menas.

Stil kan man kalla det sätt på vilken en talare eller skribent framställer ett visst innehåll och den effekt detta får. Objektiv stil innehåller inga värderande eller

värdeladdade ord och den är oftast opersonlig. Subjektiv stil medför subjektiv text medan objektiv stil inte garanterar ett objektivt innehåll. Den opersonliga stilen undviker personligt tilltal och personliga pronomina i första och andra person. Den personliga stilen innehåller egennamn, smeknamn och pronomen i första och andra person. Texten anger ofta en tänkt ”avsändare” och ”mottagare” för att en känsla av samhörighet skall uppnås mellan skribent och läsare. I uppsatser som innehåller ett speciellt perspektiv, exempelvis genusperspektiv framställs även texten ur detta perspektiv. Uppsatserna som innehåller ett genusperspektiv: *Inte på samma våglängd, Madonna, musiker eller macho?* och *Hidden talents?* innehåller många pluralisformer, synonymer till, och upprepningar av personbeteckningar, indefinita pronomen som *någon* och *man*, demonstrativa pronomen som *denna* och *denne*, infinitivformer, substantiveringar, passiveringar, dubbleringar och ett antal metonymier. I dessa uppsatser är det även påtagligt att skribenterna har beaktat pronomen och det könsneutrala språket i större omfattning än i uppsatser som inte innehåller sådant perspektiv. Dock används inte *han* eller *hon* som könsneutrala pronomen.

Uppsatserna *Modesty Blaise* och *Stil som kritik*, är skrivna ur ett feministiskt perspektiv. Här förekommer presuppositioner och tydliga skillnader görs mellan män och kvinnor. De innehåller fler könsneutrala pronomen som *han* och *hon* i referens till referenter med specificerat eller ospecificerat genus i samband med presuppositioner. Specifika beteckningar för män respektive kvinnor förekommer: *superhjälte* respektive *superhjältinna*. Dessutom förekommer många metonymier och indefinita pronomen.

Uppsatser som utgår från ett maskulinitetsperspektiv: *Manual* och *Oerfarna bönder och brutala vildmän* innehåller många pluralisformer, upprepningar av personbeteckningar, variationer av beteckningar, metonymier, indefinita pronomen som *man* och några tilltal. Däremot har uppsatsförfattarna vid två tillfällen handlat olika gällande generalisering och särhållning av personbeteckningar. I *Manual* används beteckningen *idrottsmän* trots att en andel av *idrottsmännen* kan innefatta kvinnor. I *Oerfarna bönder och brutala vildmän* förekommer olika suffix i beteckningar för män respektive kvinnor, bl.a. *bärplockare* respektive *bärplockerska*. Av detta kan jag egentligen dra slutsatsen att man brukar språket olika trots att båda uppsatserna är skrivna ur samma perspektiv nämligen maskulinitetsperspektiv. Men att dra en sådan slutsats ur enstaka fall kan vara lite förhastat. Att olika suffix brukas för beteckningar på män respektive kvinnor är dock särskilt märkbart i uppsatser skrivna ur ett genusperspektiv: feministiskt- eller maskulinitetsperspektiv.

Det finns många likheter mellan uppsatser skrivna ur ett genusperspektiv, dvs. uppsatser skrivna ur feministiskt- och maskulinitetsperspektiv (manligt perspektiv) och de som inte är det. De flesta språkliga metoder som uppvisas i avsnittet *Metod* används i uppsatser som alternativ då pronomen som *han* och *hon* inte är lämpliga i referens till en könsneutral referent. Presuppositioner och kontext medverkar till största delen med att pronomen som *han* och *hon* kan

brukas vid sådana tillfällen. Eftersom jag i denna undersökning har prioriterat kvalitet framför kvantitet är konsekvensen att uppsatsens resultat inte kan ses som allmängiltigt för hela det svenska språkbruket när det gäller detta område.

Jag trodde inte att pluralisformer och metonymier skulle förekomma så ofta som det gjorde. Jag hade rätt i teorin att *man* används ofta men något jag inte trodde på förhand var att det ofta skedde i samband med metonymier. Det visade sig att *han/hon* inte förekom ofta alls. Dessutom förekom varianten *hon/han* inte alls vilket kan betyda att mannen är "normen" som ska nämnas först. Varianterna *han eller hon* eller *hon eller han* som Bertil Molde förespråkade förekom inte heller. Tvärtemot min förväntan förekom *han/hon* mer sällan i uppsatser skrivna ur ett könsperspektiv än i övriga uppsatser. Något intressant som uppkom då jag gjorde undersökningen var att jag kunde notera att uppsatsförfattarna använde sig av pronomenet *han* då det förekom citat där *han* användes i referens till en referent med ospecificerat kön. Nu är det dock oklart om skribenterna har blivit påverkade av språkets utformning i dessa citat, men det kan vara en bidragande faktor till att man sedan själv använder ett visst pronomen om man är osäker på vad som är rätt. Suffix som typiskt finns i benämningar för maskulina referenter eller "könsneutrala" suffix förekom om referentens kön var ospecificerat. Ändelsen *-man* förekom, som jag trodde, inte i uppsatser skrivna ur ett feministiskt perspektiv.,

Litteratur- och källförteckning

- Jarrick, Arne & Josephson, Olle 1988, 1996. *Från tanke till text- En språkhandbok för uppsatsskrivande studenter*. Andra upplagan. Studentlitteratur, Lund.
- Molde, Bertil 1976. *Han, hon, den eller vad?* Svensk språkvård 1976:2 Svenska Bokförlaget/Norstedts. Stockholm.
- Sjögren, Peter A. 1978 . *Termer i allmän språkvetenskap- Ett systematiskt lexikon*. Peter A. Sjögren/Akademilitteratur. Gotab Stockholm 1979.
- Svenska språknämnden och Liber AB 2000. *Svenska skrivregler*. Elanders Gummessons tryckeri. Falköping 2002.
- Teleman, Ulf & Hellberg, Staffan & Andersson, Erik 1999. Svenska Akademiens Grammatik. (SAG). Volym 2; Ord- Pronomen. Norstedts Ordbok.
- Tistelgren, Mattias. *Det vilsne stadsrådet och den första konungen- Om adjektivets böjning i bestämd form singularis*. Uppsats. Göteborgs Universitet 2004.
- Computer Sweden. 2004. *Datorkortade texter gör webben mer överskådlig*. Hämtat från <<http://www.nada.kth.se>>. Publicerat 11 september 2000. Hämtat 23 mars 2004.
- Han, hon- och hen? Konsten att skriva könsneutralt*. Tidningen i Skolan. Hämtat från <<http://www.tidningeniskolan.com>>. Hämtat 26 mars 2004.
- Hon, han och honom*. Reuters ruta <<http://www.kotus.fi/svenska>>. Publicerat 15 november 1991. Hämtat 22 mars 2004.
- Information & press. *Språkspalt. Könsneutralitet*. Sveriges Riksdag. Hämtat från <<http://www2.riksdagen.se>>. Hämtat 28 maj 2004.
- JMK. Studentuppsatser. Hämtat från <<http://www.jmk.su.se>>. Hämtat 8 mars 2004.
- Jobin- synopsis. *Paralellkorpussymposium*. Uppsala universitet. 22-23 april 1999. Sammanfattning av föredrag. Hämtat från <<http://stp.ling.uu.se>>. Hämtat 22 mars 2004.
- Jämställd svenska på Internationella kvinnodagen?* Svenska språknämnden <<http://www.spraknamnden.se>>. Hämtat 22 mars 2004.

Bilaga 1: Presentation av de analyserade uppsatserna

Höst-95 *Modesty Blaise- en studie av Modesty Blaise ur ett feministiskt perspektiv*

Författare: *Nina Jakobson, Anna Sjögren*

En analys av serien om *Modesty Blaise* har gjorts och man har använt sig av två kontrasterande filmåskådarperspektiv som efter vissa modifikationer har applicerats på serien för att utröna möjliga läsningar.

Vår-97 *En studie av ett kultursponsringsprojekt mellan Vattenfall AB och Sveriges Radios Symfoniorkester/Radiokören*

Författare: *Annika Andersson, Anna Burström, Martin Wester*

En fallstudie av ett kultursponsringsprojekt mellan *Vattenfall AB* och *Sveriges Radios Symfoniorkester* och *Radiokören* har gjorts. Några övriga aktörer finns även med för att få ett bredare perspektiv. Den huvudsakliga metoden är kvalitativa intervjuer med sju personer som är direkt berörda till fallet eller som har nära anknytning till kultursponsring.

Vår-97 *Bilden av homosexuella i svensk massmedia- En studie av hur partnerskapsreformen presenteras i pressen*

Författare: *Maria Nilsson, Thomas Carlhed*

Undersökning av hur homosexuella som grupp skildrades och presenterades av svensk massmedia under tiden före och efter införandet av partnerskapslagstiftningen. Man har även fått ett historiskt sammanhang av den aktuella situationen genom att undersöka hur gruppen har skildrats tidigare.

Höst-97 *"Håll käften i stället" - Vilken roll har recensenten i förhållande till läsaren i en filmrecension: en analytisk studie*

Författare: *Agneta Bergman, Åsa Gustavsson*

En textanalys har gjorts av 14 filmrecensioner från fem Stockholmstidningar. I studien sökte man finna var recensenten, publiken och filmen placerades i texten.

Höst-97 *Vad blir en sportnyhet? - En kvantitativ innehållsanalys av sportnyheter i dagspressen*

Författare: *Edmund England, Johanna Tuulse*

Syftet med uppsatsen var att beskriva hur sportsidorna i tre olika tidningar såg ut beträffande form och innehåll under en vanlig vecka i november. Även försök till förklaring varför en sporthändelse hamnar på sportsidorna.

Vår-98 *Införandet av intranät på Bonnierförlagen*

Författare: *Fredrik Hertzman, Angela Nermark, Caroline Nordlindh*

Uppsatsens syfte är att se vad Bonnierförlagen kan tänka på vid införandet av ett intranät. Fördelar, problem och vissa psykologiska processer som kan uppstå i samband med intranät diskuteras. *Trygg-Hansas* erfarenheter av intranät har

lyfts fram och kommunikationsexperters och teoretikers kunskaper har tagits i beaktning. Uppsatsen har bl.a. baserats på intervjuer.

Vår-98 *Stil som kritik -Darlings stilistiska särdrag och deras betydelser*

Författare: *Marja-Riikka Koskela*

Tidningen *Darling* jämförs med två andra svenska flicktidningar -*Frida* och *Veckorevyn*. De teoretiska utgångspunkterna är feministisk forskning av kvinnotidningar och stilteorier. Metoden är kvalitativ, semiotisk innehållsanalys och denotationer och konnotationer i text och bild analyseras.

Vår-98 *MANUAL -Konstruktion av manlighet i tidningarna Slitz och Adam*

Författare: *Ola Fernvall, Jonny Wagman-Söderström*

Jämförelse av hur manlighet framställs i tidningen *Slitz* under det gångna året och i tidningen *Adam* från 1939. En enklare kvantitativ innehållsanalys har gjorts där man konstruerat 10 olika grupper av manliga stereotyper och delade in artiklarna från tidningarna i de olika grupperna.

Vår-98 *Att övertala eller att övertyga -Propaganda eller PR*

Författare: *Robert Långström*

Undersökningen är kvalitativ och teoretisk. Kritisk granskning och jämförelse mellan olika forskares teorier har gjorts vilket sedan har används för att belysa ett förhållande till begreppen propaganda och PR.

Höst-98 *Inte på samma våglängd -En pressdebatt om filmen Breaking the waves*

Författare: *Karin Hagekull Åberg, Carina Öhman*

Behandling om pressdebatten som fördes i *Aftonbladet* om filmen *Breaking the waves* under perioden oktober 1996 till januari 1997. Uppsatsen tar upp hur debatten är uppbyggd, vilka värderingar som uttrycks, vilka debattens deltagare är, hur de framställer och bemöter varandra, vilka teser de driver och hur debattinläggen framställs med fokus på könskonstruktion.

Höst-98 *Folksam och försäkringsbedrägerierna -En kvalitativ studie av en mediestrategi*

Författare: *Peter Masip, David Sköld, Eric Telander*

Uppsatsen behandlar försäkringsbolaget folksams mediestrategi. Detta har gjorts genom tillämpning av en kvantitativ undersökning av företagets informationsavdelning. Mediestrategin illustreras med hjälp av en fallstudie som rör försök till försäkringsbedrägeri där försäkringstagarna påstår sig ha blivit utsatta för personrån. Utredningen är gjord i Malmö och de undersökta fallen ägde rum under 1997 och 1998.

Höst-98 *Patroner, politik och popcorn -värderingar och föreställningar i*

krigsfilm

Författare: *Nils Danielsson, Karl Johan Petersson*

Denna uppsats beskriver utifrån ett kulturteoretiskt perspektiv krigsfilmens funktion som förmedlare av kulturellt bundna föreställningar och värderingar. Syftet har varit om man kan hitta legitimerade aspekter på krig och bl.a. hur fienden och soldaten skildras.

Höst-98 *Fantasi, fiktion och skräckblandad fascination -en psykoanalytisk läsning av vilse i pannkakan*

Författare: *Carlis Fridlund*

Det kontroversiella barnprogrammet *Vilse i pannkakan* har undersökts. Undermedvetna processer som kan tänkas ligga till grund för fascinationen för det fantasifulla och stundtals skrämmande innehållet har gjorts ur ett barnpsykologiskt perspektiv och med hjälp av psykoanalytiska teorier.

Höst-98 *Spindeln i nätet -En fallstudie av genomförandet av WM-datas Webbplats*

Författare: *Anders Persson, Jonas Skaghammar, Anders Strid*

Uppsatsen fokuserar på *WM-datas* hantering av frågor som berör syfte, målgrupper, funktion och policy kring webbplatsen. Metoden har varit kvalitativ och en induktiv ansats har använts.

Vår-99 *Oerfarna bönder och brutala vildmän -En studie av glesbygdslän i de tre 90-talstexterna Jägarna, Under solen och Pistvakt*

Författare: *Ernesto Robiana Martinez, Jonas Elverstig*

Uppsatsen behandlar den specifika skildring av glesbygdsmannen som framkommer i de två svenska spelfilmerna *Jägarna* och *Under solen*, och i tv-serien *Pistvakt*, från 1990-talet. Genom narratologisk, diskursiv och semiotisk analys uppmärksammas texternas innehållsliga och formella struktur. Diskussion förekommer kring de speciella mansroller som konstituerats i relation till övrig maskulinitet samt femininitet.

Vår-99 *Rocken och kvällspressen*

Författare: *Mats Hedén, Petter Mattsson, Andreas Novak*

Undersökning av hur de samtida medierna behandlade rockgruppen *Kiss* spelning i Sverige år 1976 och deras behandling av "samma" evenemang 20 år senare. Textanalyser från aftonbladets och Expressens rapportering från de två sverigebesöken har utförts. Man har försökt att hitta mönster och trender i hur kvällspressen bidrar till att framställa pop/rockkulturen i dåligt dager.

Vår-99 *Stockholm stads integrationprogram -Ett exempel på samhällsinformation och politisk profilering*

Författare: *Helena Berngrim, Annika Claeson*

En analys har gjorts av kommunikationsplanen för Stockholm stads integrationsprogram tillsammans med intervjuer och teorier.

Höst-99 *Ett pressmeddelande med konsekvenser -en fallstudie av Hennes & Mauritz informationsgivning den 23 mars 2000*

Författare: *Clara Bolinder-Lundberg, Anna P Lidberg*

Uppsatsen behandlar *H&M* pressmeddelande den 23 mars 2000 att dess VD skulle avgå. Detta är en fallstudie över händelseförloppet och varför man valde att gå till väga på det sättet. Man har även gjort en enkel enkät för att se vad kapitalmarknadens aktörer anser om *H&M* som informationsgivare.

Höst-99 *Madonna, musiker eller macho? -en kvalitativ innehållsanalys av musikvideor ur ett genusperspektiv*

Författare: *Anna Mattsson, Anna E Rydberg*

En undersökning av vilken bild av både kvinnor och män som framställs i musikvideor idag. Nio av de mest frekvent spelade videorna på *MTV* under mars och april 2000 har analyserats bl.a. gällande visuella hjälpmedel som använts i framställningen.

Höst-99 *"Hidden Talents [...]?" -en analys av maskuliniteter och homosocialitet i Pianot*

Författare: *Bertil Nyman*

Man använder sig av feministiska teorier om genus och representation, Hanks tre kategorier av maskulinitet samt begreppet homosocialitet och queerbegreppet i syfte att bl.a. analysera hur de manliga karaktärernas maskulinitet representeras, den kvinnliga karaktärens femininitet i förhållande till dem och männens relation till varandra.